

HVOR STOD SLAGET VED BROBJERG

1357?

Af Vilh. Lorenzen.

Yderst dramatiske militære Begivenheder fandt Sted i Valdemar Atterdags stormfulde Regeringstid – paa Fyen i Aaret 1357.

Den politiske Magt paa Øen var 1348 blevet delt mellem de holstenske Grever og Kongen. I en lang Aarrække havde Greverne haft hele Fyen inde, men i dette Aar indløste Kong Valdemar store Dele af Nord- og Østfyen – Odense, Aasum, Bjerger, Lunde, Skam, Skovby, Vindinge og vistnok Gudme Herreder. Siden da var alt gaaet mærkværdigt roligt til, en vis Fordragelighed synes udvist fra begge Sider.

Imidlertid var Fejde 1357 brudt ud i Nørrejylland. Jyske Stormænd havde gjort Oprør mod Kongen og var gaaet i Ledtog med Hertug Valdemar af Slesvig, de holstenske Grever og et Par nordtyske Fyrster, der alle stadig lurede paa Lejlighed til at hindre, i alt Fald forsinke en Genrejsning af det danske Rige. Kongens Fjender havde faaet Overtaget i Jylland, og med Grev Klaus som Fører vilde Holstenerne og de jyske Oprørere nu forfølge deres Held ved at sætte over til Fyen. Her stødte de frem mod Odense, hvor de fordrev den kongelige Besætning, formentlig Næsbyhoveds, og brandskattede de arme værgeløse Borgere. Det militære Fremstød mod Fyen kunde tage sig ud som det, man nu om Stunder kalder et Commando-raïd – en Rekognoscering i stor Stil. Men der var aabenbart saa megen Alvor bag det hele Foretagende, at man fristes til at regne med, at den indtrængende Hær har haft større og mere vidtgaaende Planer. Det kunde se ud, som om man havde i Sinde at underlægge sig, om ikke alle, saa dog flere af Kong Valdemars fynske Herreder.

I alt Fald nøjedes man ikke med, hvad var opnaaet ved Togtet til Odense. Efter at have bemægtiget sig Øens Hovedstad lagde Grev Klaus sig med sin Hær foran Borgen Brobjerg og belejrede den „af al Magt“. At han havde Belejringsartilleri med, er næppe tænkeligt. Han maatte regne med at betvinge Borgen paa anden Maade. Imidlertid var Kong Valdemar hurtig i Vendingen, fik samlet en Hærstyrke og søgte Fjenden, hvor han nu stod.¹⁾

I Aarene op mod 1357 havde han energisk arbejdet paa at sikre sig en effektiv Militærmagt, nødvendig for ham under Generhvervelsen af Riget, naar fredelige Midler glippede. Men selvsagt tillige til Rigets Forsvar mod ydre Fjender. Den gamle Ledingsordning var helt i Opløsning, og Erfaringer fra tidligere Aars fremmede Lejehære, der havde ruineret Landet finansielt, belærte Kong Valdemar om Betimeligheden af at faa skabt en national, dansk Hær, der hvilede i sig selv og kostede Staten mindst muligt. Det stod ham tillige klart, at det kun med Støtte i militær Magt vilde være ham muligt med Virkning at føre den Politik igennem, han gik ind for.

Ganske vist – den Hærstyrke, han kunde disponere over, var spredt vidt ud over Rigets forskellige Dele. Dens faste Kærne var de kongelige Borges Lensmænd med deres Følge af væbnede Svende. Men dertil kom nu Opbudet af Hovedgaardsejerne, de adelige Herremænd, hvoraf et stort antal var de saakaldte Væbnere, for de flestes vedkommende tilhørende Lavadelen. Af de mere godsrige, ofte højttædte Herremænd var sikkert kun ret faa Riddere. Men alle var de pligtige at følge Kongen i Krig. Som den tredie Afdeling af Hæren var oprettet en Art Folkevæbning af Bønder.²⁾

Klart for alle tilstræbte Kong Valdemar med sin nye Hærorganisation om ikke et Militærdiktatur, saa dog et Militærregimente. Og det var bl. a. dette, der havde forbitret og ophidset Herremænd til Oprør og derved drevet dem i Armene paa Kongens Fjender.

Ved Efterretningen om Nederlaget i Nørrejylland var Kongen blevet meget vred. Og han er ikke blevet det mindre, da han fik Bud og Besked om den sejrige Hærs Angreb paa Fyen. Men Tiden

var aabenbart kostbar, om han skulde kunne standse dette Angreb i Opløbet. Som Forholdene laa, var en militær Opmarch kun mulig for ham paa den sjællandske Øgruppe, og da særlig Sjælland selv, som han havde helt fast i sin Haand. Hvad hurtigst lod sig mobilisere, var vel Herremandsstyrken; det synes ogsaa at være sket. At blotte de kongelige Borge for deres Garnisoner turde derimod være lovlig risikabelt og er vel ogsaa undladt i dette Tilfælde.

Hvordan den Styrke krigsmæssigt tog sig ud, som Kongen fik samlet, vilde man gerne vide noget om. Forudsætter man, som antydet, at i alt fald Hovedstyrken var Herremandsopbudet, foreligger der desværre intet om, hvorledes Datidens Herremænd mødte op på Kongens Bud, hvad man forlangte af dem af Krigsudstyr. Skulde de møde til Hest? En Del af de fremmødte gjorde det vel ogsaa, og her tænker man først og fremmest paa Herremænd af Ridderrang. Men ogsaa af væbnerne kan vel en hel Del tænkes mødt op beredne.³⁾ Af Sjællandske Krønike ved vi blot, at Kong Valdemars Hær ved denne Lejlighed bestod baade af Ryttere og Fodfolk. Hvad de sidste angaar, kan de muligt tænkes ogsaa at være komne fra det nyorganiserede Bondeopbud. Disse Bønder skulde være bevæbnede, dels med Armbrøst, dels med Bue og Pil.

Og hvor stor var denne Hærstyrke?

Efter en ganske vist langt senere holstensk Tradition skal den have været paa 1200 Mand, medens Grev Klaus kun raadede over 200. Selv en Hærstyrke paa 1200 Krigere er jo i Nutidens Øjne ikke særlig imponerende. Men her maa man erindre, at Datidens Hære i Almindelighed var af beskeden Størrelse og vedblev at være det, saa længe Rytteriet var et Hovedvaaben. For øvrigt skal de opgivne Talangivelser ikke tages alt for højtideligt. At Grev Klaus' Styrke opgives som saa svag, har man vanskeligt ved at tro.

Ved Efteraarstide var Kong Valdemar rede til Aktion. *Mandag den 11. November kunde han fra Sjælland sætte over til Fyen* for at bringe de belejrede i Brobjerg Undsætning. Den sjællandske Krø-

nike fortæller om, hvad der skete, da de to Hærstyrker stod kampberedte over for hinanden. Først slog Kongen i Fjendernes Paasyn flere Væbnere til Riddere, naturligvis for at opildne dem til Kampen. Derefter sendte han baade Ryttere og Fodfolk mod Belejringshæren og splittede den. Mange faldt, og mange toges til Fange, baade af Holstens gode Mænd og af Landets egne Børn. Mange omkom ynkeligt i Kær og Krat. Kun med Nød og næppe skal Grev Klaus være undgaaet Fangenskab. Kongens Sejr var stor, og glad i Sind kunde Kong Valdemar holde sit Indtog paa sin befriede Borg. Han benyttede Sejren til at rykke ind „i nogle Dele af Øen, der var i Grevernes Vold“, dvs. i nogle af de holstenske Herreder, hvor han plyndrede og brandskattede. Det gik jo haardt til ogsaa dengang. Men man undres unægtelig over, at Kongen mishandlede egne Landsmænd, vordende Undersaatter! Ikke desto mindre – med stort Bytte kunne han tage tilbage til Sjælland.⁴⁾

Men hvor stod dette Slag ved Brobjerg?

Derom har der gennem Tiderne hersket megen Uenighed. Den store Kender af Valdemar Atterdags Historie, C. E. F. Reinhardt, har med Rette paavist, at de Steder, hvor man havde ment, at det berømte Slag skulde være udkæmpet, alle er forkerte. Selv gaar han med stor Lærdom ind for, at det rigtige Sted hed Brobjerg, og han søger det i Nordfyen *ved Landsbyen Bro*, nu i Brænderup Sogn, men dengang hørende til det kongelige Skovby Herred.⁵⁾

Men er det rigtigt? To Forhold forbavser. For det første undrer man sig over, at den holstensk-jyske Hærstyrke, efter at være draget den lange Vej til Odense og have gjort sig til Herre over denne By, straks derefter skulde være gaaet ca. 6 mil (ca. 50 km) tilbage næsten ad samme Vej for at angribe en Borg, den paa Fremmarchen maa have passeret paa ret nært Hold. Og dernæst – en Borg af saa fortifikatorisk Betydning, at den krævede en Belejring før Erobringen, maatte have efterladt sig om ikke et klart formet Voldsted, saa dog Spor af Befæstningsanlæg. Men der er ikke ved Landsbyen Bro fjer-

neste Antydning af, at der her har ligget en fast Plads.⁶ Disse to Forhold gør det mer end *usandsynligt, at Borgen Brobjerg er at søge, hvor Reinhardt har ment at kunne paavise den.*

Vilde den sejrberuste fjendtlige Hær, da den stod i Odense, bemægtige sig en stærk og derfor særlig vigtig Borg, da var det unægtelig langt nemmere og bekvemmere at støde frem mod en saadan, der laa nærmere ved Odense. Var denne Borg tillige i Kong Valdemars Besiddelse, altsaa faktisk en af Tidens Rigsfæstninger, da vilde en Erobring af den være en betydelig militærpolitisk Sejr. Thi det var jo en Tid, hvor politisk Magt var uopløseligt forbundet med Besiddelsen af faste Pladser. Med dem fulgte Herredømmet over en Egn, en Landsdel, ja! det hele Rige. Intet under, at Datidens Krige i saa høj Grad drejede sig om saadanne militærstrategisk vigtige Steder. At anfælde en velbefæstet Borg i Biskop Niels Johnsens Besiddelse vilde ikke blot være halsløs Gerning, men tillige uden politisk Mening. Endnu mindre Grund var der for Grev Klaus til at ulejlig sig med en ganske almindelig adelig privat Fæstning.

Faktisk var der kun politisk militær mening i at angribe en Borg, der var i Kongens Haand – altsaa en Rigsfæstning.

Og en saadan maa den Borg have været, der laa kun ca. 1½ Mil (12 km) syd for Odense og netop i det kongelige Odense Herred, *det Herred, Grev Klaus i alt Fald foreløbig var ude efter.* Saa meget mere var en kongelig Borg her værdig Genstand for den fjendtlige Hærs Erobringslyst, som den og Nyborg Slot – thi Næsbyhoved maa paa den Tid anses for en tvivlsom kongelig Besiddelse – nu var de eneste faste Pladser, Kongen havde tilbage i sine Parter af Fyen. I Borge som Hindsgavl, Hagenskov og Ørkil sad Holstenerne.

Denne Borg i Odense Herred ligger nu i Verninge Sogn, umiddelbart Nord for Gaarden *Voldsgaard* i dennes Have. Men af Markbøger fra de store Matrikelarbejders Aar i 1660erne og 80erne fremgaar, at *Voldsgaard* da regnedes under Bellinge Sogn, hvor ogsaa den Dag i Dag dens meste Jord ligger. Man maa gaa ud fra, at den

for længst nedlagte Borg oprindelig har hørt til i dette Sogn. Agrarmæssigt maa Voldsgaard være Fortsættelsen af den gamle Middelalderborg, der følgelig som Landbrugsejendom lever videre den Dag i Dag, og i bedste Velgaaende. Helt ringe har Borgens Tilliggende næppe været, naar dens Afløser Voldsgaard 1664 regnedes for i Hartkorn at have 14 Tdr. 35 Skpr., i 1688 dog kun 8 Tdr. 4 Skpr.⁷⁾ Nu (1956) er dens Hartkorn 12 Tdr.

Og endnu eet! Voldsgaards nære Naboejendom i Bellinge Sogn og umiddelbart Nord for Voldstedet – *Borreby Vandmølle* – har utvivlsomt været Middelalderborgens Møllebrug.⁸⁾

I flere Henseender er dette Voldsted i Voldsgaards Have en Mærkværdighed. Det er det baade ved sin terrænmæssige Beliggenhed, i Kraft af Trafikforholdene paa Stedet og sidst men ikke mindst ved sin Type. Som Følge af alt dette har den Borg, Voldstedet har baaret, i sine Velmagtsdage været af ikke ringe strategisk og militær Interesse. Ja! den har været et Magtcentrum i denne Egn af Fyen. Midtfyen savnede ellers stærke Borge. Disse laa alle i Kystegnene.

Voldstedet ligger i den Spids af nuværende Verninge Sogn, der strækker sig op mellem Holmehave Bæk og Odense Aa, et Omraade, der har Karakter af et Højdedrag, hvis Afslutning yderst mod Nord markeres af Voldstedet. Terrænmæssigt har Borgen ligget meget isoleret, velbeskyttet mod Vest, Nord og Øst af Aaløbene med deres Dalstrøg. Højt knejsende paa Højdedraget – som paa et Bjerg – med bratte, stejle Fald mod Lavningerne har den været ganske utilgængelig, aabenbart umulig at tage med Storm undtagen fra Syd ad Højdedragets jævne Overflade. Her alene behøvede Besætningen at skabe et stærkt Forsvar. Man forstaar, at Borgen ikke har været let at indtage uden forudgaaende Belejring.

Men hvordan laa det i Forhold til *Vejnettet*? Som den Dag i Dag er Trafikken fra Fangel i Øst og videre vestpaa gaaet tæt Norden om Borgen og har krævet Bro over Odense Aa og over Bækken. Og kun faa hundrede Meter i Øst løb en Hovedforbindelse mellem

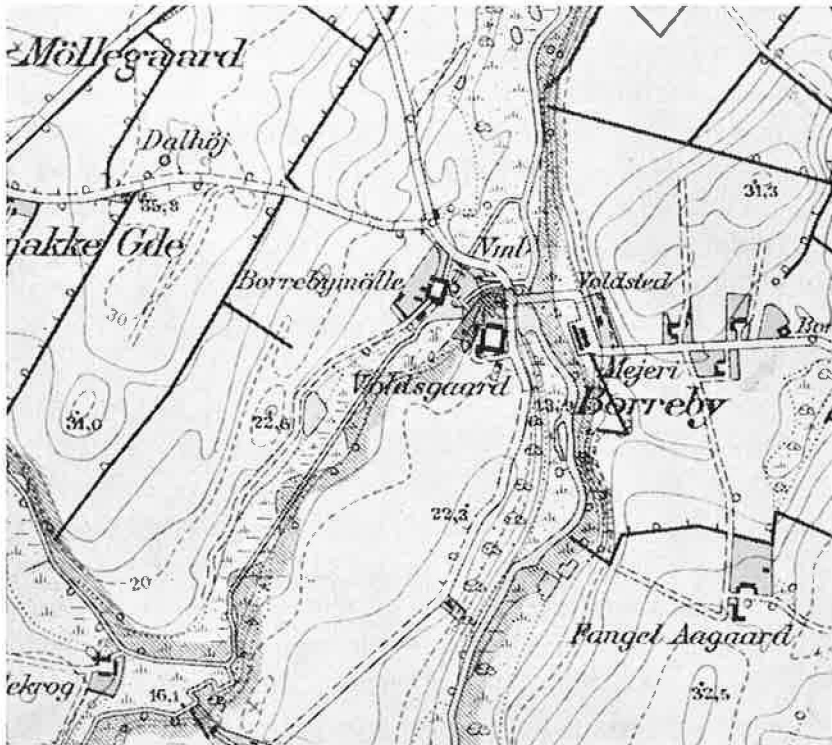

Fig. 1. Udsnit af målebordsblad.

Odense og Faaborg og i tilsvarende Afstand i Vest en Hovedforbindelse mellem Odense og Assens. Uden at ligge ved et egentligt Trafikcentrum har denne Borg ikke desto mindre kunnet beherske vigtige Trafiklinier. Og sidst men ikke mindst har den virket som *Spærre* for eventuelle Fjender, der vilde forcere Odense Aa fra Vest eller Øst.

Alene i Kraft af sin landskabelige Beliggenhed og Mulighed for at kunne overvaage Egnens Veje og Aaløb, har denne Borg indtaget en stærk Position. Har den tillige fortifikatorisk været i god Skik og haft den nødvendige Besætning, har den virkelig været en *Magtfaktor* af ikke ringe Betydning.

At den maa have været i god Forsvarsstand, turde selve Vold-

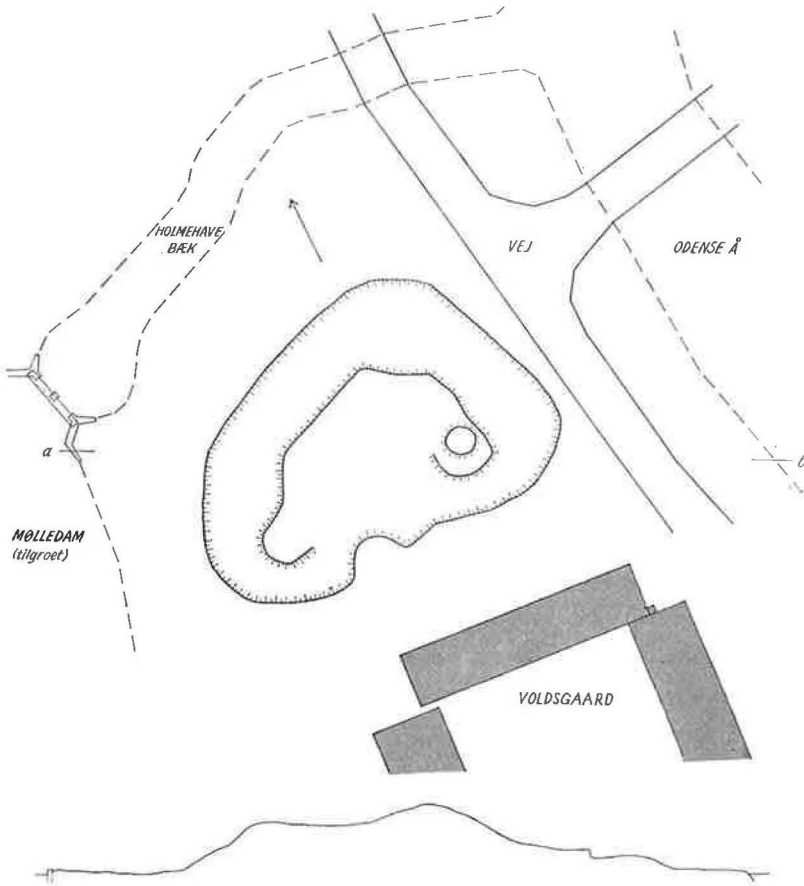

Fig. 2. Plan af voldstedet (f. o.) og snit a-b (f. n.). Mål: 1:1000. Opmåling i Odense Bys Museers arkiv (Niels Oxenvad, 1961).

stedet bekræfte. Det er af betydelige Dimensioner, øjensynlig langt anseligere end de fleste fynske adelige Privatfæstninger fra Middelalderens ældre Tider. Det er lagt paa Tværs af Højdedragets Syd-Nordgaaende Akse, har nærmest tresidet Form, med sin største Udstrækning 47 m i Vest-Øst og 35 m i Syd-Nord. Talen er her om et Dobbeltvoldsted, bestaaende af 2 Hoveddele – det østligste højest 6,2 m, det vestligste noget lavere, nu med en ret ujævn Overflade og 4,4 m højt. Alle Højdemaal er regnet fra Højdedragets

Overflade. Har der været en Grav foran Dobbeltvoldstedet, har den kun kunnet være tør. Eneste Mulighed for *Adgang* til Voldstedet har været fra Syd til et Sted mellem de 2 Hoveddele.⁹⁾ Tør man tro *en lokal Tradition*, har der noget længere mod Syd, hinsides nuværende Voldsgaard ligget en Spærrevold eller -mur.

Desværre har der ikke hidtil kunnet paavises Spor af Bygninger. Forøvrigt et Forsøg paa ved Gravninger at komme dette Voldsteds Hemmeligheder nærmere ind paa Livet vilde være ønskeligt. Tiden turde være rede til at iværksætte en rationel, systematisk Undersøgelse af dette ærværdige Fortidsminde.

Som Type er Voldstedet ret ualmindeligt, men Alderen er som saa ofte, hvor det gælder vore middelalderlige Voldsteder, vanskelig nok at bestemme. Dette Dobbeltvoldsted synes nærmest beslægtet med den Gruppe af ældre Voldsteder, der er en Kombination af Borg, her paa østre, højere Parti, og Sædegaard, her paa vestre og lavere. Denne Gruppe, med Variationer, repræsenterer den saakaldte *Castrum-Curia Type*.^{10*)} I dette Tilfælde er selve Stedet til Borgen valgt med næsten raffineret Omtanke, med beundringsværdigt skarpt Blik for de passive Forsvarsmuligheder.

*) Forfatterens karakteristik af anlægget som et dobbeltvoldsted af castrum-curia-typen hviler på iagttagelser, gjort før den opmåling, som undertegnede har foretaget i henhold til aftale med dr. Lorenzen, og hvis resultat i henhold til samme aftale ledsager nærværende artikel som illustration (fig. 2). Desværre nåede dr. Lorenzen ikke at se resultatet af opmålingen før sin død i september måned d. å.

Anlægget består i hvert fald i dets nuværende tilstand af en enkelt banke, men det er givet undergået betydelige ændringer i tidens løb. Bedst bevaret synes bankens nordlige og østlige skrænter at være, hvorimod den sydlige side nok er stærkt afgravet. I den vestlige halvdel af sydskråningen er der indgravet et halvrundt, stensat „lysthus“, og øst herfor findes den nuværende opgang til bankens topflade. Terrainet skrånede på den midterste del af sydsiden jævnt op mod topfladens nordkant. En sydlig afgrænsning af topfladen har her ikke kunnet fastlægges. Om denne hulning er den sidste rest af en oprindelig tværgrav, som har delt den nuværende banke i to, får stå hen – i hvert fald indtil man ved gravninger får yderligere vished om en eventuel tværgravs eksistens. Først da vil anlæggets type kunne endeligt fastlægges.

Niels Oxenvad.

Fig. 3. Voldstedet set fra øst, fra broen over Odense å. Fot. Nationalmuseet.

At den skulde høre til vore ældste oftest enkle Borganlæg fra 12. Aarhundrede, synes mindre troligt. Snarere turde man tilskrive det vort Borgbyggeris store Tid, 13. Aarhundrede, vel i saa Fald Tiden efter Valdemar Sejrs Død. Men hvilken Konge der har taget Initiativet til at opføre en Borg her, og hvorfor, lader sig ikke afgøre. Man kunde naturligvis tænke paa en anden Periode, hvor Fyen var Krigsskueplads. Det var 1246 og 47, da Hertug Abel her kæmpede mod sin Broder Erik Plovpenning, og Krigen rasede baade i Odenseegnen og i Sydfyen. Der kunne i og for sig for Kongen, netop i disse Aar være god Grund til at sikre sig et fast Punkt midt i Fyns Land. Skulde det være Erik Plovpenning, der har ladet Borgen her opføre ved 1250?

Og nu Borgens Navn?

Meget tyder paa, at det har været Brobjerg. Denne Borg, der har ligget som paa et bjerg og tæt ved Broer over Odense Aa og Holmehave Bæk, kan meget vel have baaret netop dette Navn. Som alt fremhævet – i de militære Handlingers Forløb 1357 passer en Borg paa dette Sted særdeles godt ind. Et fortsat Herredømme ikke blot over Odense Herred, men ogsaa over Dele af Midtfyen var for Grev Klaus betinget af Magt over denne Rigsfæstning.

I umiddelbar Nærhed af Borgen har Slaget ved Brobjerg fundet Sted.

Som Rigsfæstning regnedes der ikke med Brobjerg i Dronning Margrethes Dage.¹¹⁾ *Da hun sidst i 14. Aarhundrede reorganiserede Fyens Fæstningsforsvar, har hun aabenbart ikke interesseret sig for at opretholde denne gamle befæstede Plads.* Hun og hendes militære Raadgivere har vel regnet den for forældet.

Og hvordan det efter 1357 er gaaet Brobjerg, ved vi kun meget lidt om. At Borgen har faaet Lov til at forfalde, turde i alt Fald være givet, men som Landbrugsejendom er den vedblevet at bestaa, og paa et eller andet Tidspunkt har denne faaet navnet Voldsgaard. Ligesaa forgæves spejder man ogsaa efter, hvorledes det gik den kort efter Reformationen. 1537 vides det til den gamle Borg hørende Gods-kompleks – Mølle, Møllegaard og vistnok Landsbyen Borreby – ved Følgbrev at være gaaet over til den fynske Stormand Mikkell Brockenhuus til Bramstrup.¹²⁾ Han fik dermed i eje det saakaldte „Borreby Lehn“, der maa formodes intil da at have ligget under Odense Bispestol. Men naar og af hvem dette Godsomraade kan være skænket til den Odense Bisp, ved man ikke. Har Kirkens trofaste Ven Dronning Margrethe været den ædle Giver?

At Voldsgaard har hørt til „Borreby Lehn“, foreligger imidlertid intet om. Det lader sig ikke godtgøre. Har den endnu længe efter 1357 været i Kronens Eje? Eller er den paa et eller andet Tidspunkt gaaet over i privat Eje og i saa Fald naar? Den var i det alt Fald

1610, da den første Gang nævnes.¹³) Først med de store Matrikelarbejder i 17. Aarh. faar man noget mere positivt at vide om Voldsgaard.¹⁴) Da siges den at være „uden Herlighed“, dvs. den er da ikke Hovedgaard mere, men reduceret til en ganske almindelig Landbrugsjendom. Den laa 1664 under Brahesborg, 1688 under Bramstrup, hvor den forblev til 1722, da Kongen fik Skøde paa den – tillige med Mølle og Møllegaard – til Indlemmelse i Ryttergodset.¹⁵)

Siden er den blevet fri Ejendom. Vel hører den til Verving Sogn, men har stadig, som fra gammel Tid, Størsteparten af sine Jorder i Bellinge Sogn.

NOTER

- 1) Se C. E. F. Reinhardt: Valdemar Atterdag, 1880, p. 237 ff. – Ellen Jørgensen: Valdemar Atterdag, 1911, p. 131. – 2) E. Arup: Danmarks Historie II, p. 108 ff. – 3) Efter den gamle Ledingsordning (Jysk Lov III) skulde de brynjeklædte *Styresmænd* møde til Hest og „med fuld Mands Vaaben“, Armbrøst og 3 Tylvter Pile, og en Mand ekstra, „om han ikke kan selv skyde“. Men om Forpligtelsen for tidligere Tidens Styresmænd til at møde beredes er gaaet over til Herremandsopbudet, foreligger der intet om. – 4) Ellen Jørgensen: anf. V., p. 44, 131. – C. E. F. Reinhardt: anf. V., p. 238. – 5) C. E. F. Reinhardt i Hist. Tidsskrift 4 R. IV, p. 205 ff. – 6) Nærmeste kendte Voldsted ligger en Fjerdingvej, c. 2 Kilometer Vest for Landsbyen Bro, i Aa Højrup, og altså i det holstenske Vends Herred. – 7) John M. Møller: Hist. Oplysninger om Verving Sogn, 1916, p. 45 ff. – 8) Matrikelarkivet, Originalkortet over Bellinge Sogn 1810 viser, klods op ad Vandmøllen et gaardagtigt Anlæg. Det er „Møllegaarden“, utvivlsomt et meget gammelt Landbrug. I nyere Tid er denne Gaard flyttet Vest paa i den sydlige Del af Bellinge Sogn. – 9) Den lille Forhøjning umiddelbart Øst for Adgangen er næppe oprindelig. Til for nylig var der Udsigtshøj med Lysthus og maa være kommet til i relativ ny Tid. Den synes ogsaa at være for lille til at have kunnet bære et Forsvarsværk. – 10) Vilh. la Cour og Hans Stiesdal: Danske Voldsteder. Tisted Amt, 1957, p. 19 f. – 11) Vilh. Lorentzen i Fynske Aarbøger, 1960. – 12) Danske Registranter 1535–50, p. 49. – Jvf. C. T. Engelstoft i Hist. Tidsskrift 4 R. IV, p. 470. – 13) Stednavneudvalgets Arkiv. – 14) John M. Møller: Anf. Arb. p. 45 ff., 176. – 15) Kronens Skøder IV, p. 375.